

ningsangivelse peger mere bagud mod postmodernismen end fremad (mod kun guderne ved hvad, fristes man næsten til at tillægge).

Viden om verden er som sagt en grundbog, som har ambition om at være en sådan i en ganske bestemt betydning, og den honorerer i det væsentlige denne ambition for såvel antropologer som for ikke-antropologer; den indeholder mange fine eksempler på forklaringskraften i et antropologisk perspektiv på og analyse af verden. At bogen desuden er æstetisk tiltalende, er også påskønnelsesværdigt.

Forfatterne til *Viden om verden* ved åbenbart en hel del, men hvad kan læseren påregne selv at vide efter 400 sider? En hel del mere end før læsning af bogen er det korte svar på det spørgsmål.

Ralph Heiefort
Ph.d.-studerende
CEFOS – Centrum för Forskning om Offentlig Sektor
Göteborgs Universitet

Lise Paulsen Galal & Inge Lienggaard (red.): *At være muslim i Danmark*. Frederiksberg: ANIS 2003. 287 sider. ISBN 87-7457-293-8. Pris: 279 kr.

Lise Paulsen Galal og Inge Lienggaard har redigeret en antologi om at være muslim i Danmark som et bidrag til de mange (debat)bøger om islam og integration af muslimer i det danske samfund. Bogen hedder netop *At være muslim i Danmark* og ikke „Islam i Danmark“ eller „Muslimer i Danmark“ og lægger dermed i sin titel op til et andet perspektiv end den gængse litteratur på området, hvor muslimer fremstilles som *de andre* og forskellige fra *os*, og hvor fokus er på den muslimske anderledeshed.

Bogen forsøger at fremstille, hvordan islam forkyndes og praktiseres i Danmark gennem eksempelvis børneopdragelse, ungdomsforeninger, satellittv, internetkommunikation og fredagsprædiken. Samtidig ønsker redaktørerne at sætte principper og værdier til debat, som i diskussionen af islam ofte refereres til som danske såsom lighed, demokrati og tolerance. Den første hensigt med bogen udmønter sig i en række artikler, der fremstiller konkrete studier af, hvordan danske muslimer praktiserer og diskuterer islam, mens den anden hensigt udmønter sig i en diskussion af værdier i samfundet på et mere overordnet og principielt plan. Størst vægt tillægges den afsluttende del „udfordringer“ med hele fem bidrag. Denne del omhandler kun i meget begrænset omfang det at være muslim i Danmark, men omhandler principper for samfundets indretning, som udfordres ved muslimers indvandring til Danmark. Det er begreber som *dannelse*, *medborgerskab*, demokratisk *samtalerum* samt *religion* og dens plads i det moderne samfund. Det er samtidig overskrifterne på antologiens fire foregående dele, som mere direkte retter sig mod forskellige aspekter af det at være muslim i Danmark.

Det er endvidere redaktørernes hensigt at vise islams forskellighed, dvs. hvordan muslimer er forskellige, og hvordan de fortolker og efterlever religionen forskelligt. Det er ligeledes en pointe i mange artiklerne. I bogens første del om dannelse kritiserer Üzeyir Tireli forestillingen om „muslimsk børneopdragelse“ (forfatterens citationstegn), sådan som den kommer til udtryk inden for socialpædagogikken. Her hersker en dominerende forestilling om „muslimsk børneopdragelse“ som værende i modsætning til „dansk børneopdragelse“, hvor vesteuropæiske familier menes at have en individualistisk

livsform, mens flygtningefamilier har en kollektivistisk livsform. Det er en binær model, hvor minoriteternes livsform defineres ved at være i modsætning til majoritetssamfundets livsform. Tireli kritiserer denne model for at rette opmærksomheden mod det entydigt „etniske“ eller „danske“, for at ekskludere strukturelle forhold og for ikke at inddrage minoritetsfamiliers opfattelser og oplevelser af det danske samfund, og hvordan de indgår i det. Han efterspørger i stedet studier af muslimers konkrete liv, og hvordan opdragelsesidealer og -praksisser udvikles i konkrete kontekster. Jonathan Schwartz giver en sådan beskrivelse af en konkret indvandergruppe ud fra tre årtiers studier af muslimske migranter fra Prespa på Balkan. De kom oprindeligt fra Tyrkiet og var således migranter allerede i Prespa. Mange flyttede i 1970'erne til København og boede i den første muslimske ghetto, Vognmandsmarken, sammen med indvandrere fra andre lande. Schwartz beskriver, hvordan muslimske migranter fra Prespa i denne sammenhæng genfortolker deres diaspora, og hvad det vil sige at være muslim.

Herefter følger en række artikler, som redegør for forskellige organisations- og kommunikationsformer, som praktiseres af muslimer i Danmark. Det er hovedsageligt beskrivende artikler, der kortlægger et afgrænset felt. Garbi Schmidt giver en oversigt over de forskellige (større) muslimske ungdomsforeninger, der er etableret af børn af muslimske indvandrere i Danmark. Et andet forum for kommunikation mellem muslimer er fredagsprædikenen, og Lise Paulsen Galal og Ehab Galal diskuterer fredagsprædikens rolle og funktion for muslimer i Danmark gennem interviews med tre københavnske imamer, som repræsenterer tre forskellige måder at prædike og være prædikant på. Forfatterne refererer til tre forskellige idealtyper: Den ene prædiker ud fra tillært viden, den anden prædiker ud fra erfaret viden, og den tredje prædiker ud fra et personligt engagement og ønske om forandring af samfundet. Pointen er, at de fleste imamer forholder sig til samfundet, og hvordan man som muslim skal agere i det. Det, der får betydning, er imamernes kendskab til det danske samfund.

Ehab Galal redegør i en anden artikel for tv-programmer, der diskuterer religiøse spørgsmål, som sendes af arabiske satellitkanaler og ses af danske muslimer. Han viser dels, at der er meget stor variation i måden, hvorpå islam diskuteres og inddrages i diskussionen af samfundsspørgsmål, og dels at programmerne vinder stor popularitet i de muslimske indvandrersamfund, netop fordi de tager sig af spørgsmål, som muslimer står over for i diaspora. Øjensynligt spiller ny informationsteknologi en stadig større rolle for kommunikationen mellem især yngre muslimske indvandrere. Brian Jakobsen beskriver, hvordan forskellige muslimske internetsider dels konstruerer et globalt samfund af cybermuslimer, som diskuterer islam indadtil, dels informerer om og søger at nedbryde fordomme om islam i majoritetssamfundet.

Mens bogens tre første dele handler om islam som religiøs praksis og religiøst fællesskab, omhandler bogens fjerde del „religion“ (som de øvrige dele vel også omhandler), og hvad det vil sige at tro inden for islam. Således pointerer Safet Bektovic, at praksis og tro, „det ydre“ og „det indre“, ikke kan adskilles i forståelsen af islam. Imidlertid er det islams ydre aspekter samt en række kulturelle traditioner, som regnes for islamiske, der fokuseres på i den offentlige debat. Thomas Hoffmann skriver om den muslimske pilgrimsrejse, hadj, og hvordan ritualet hadj fortolkes forskelligt som enten en repræsentation af den herskende samfundsorden, en negation af samme eller som en arena. Hoffmann giver et bud på en fjerde forståelse, som vinder frem, en „euro-hadj“, der indebærer en narrativisering af hadj og en inddragelse af humanvidenskaberne i den

muslimske tolkning af pilgrimsrejsen. Gennem en analyse af fortolkningerne af hadjdi viser han, hvorledes islam er i bevægelse og ikke er en statisk størrelse. Jørgen Bæk Simonsen runder denne del af bogen af og lægger op til bogens afsluttende del om udfordringer med en diskussion af, hvilke principper det danske fler-religiøse samfund bør bygge på.

Samme diskussion om religionens plads i det moderne samfund tager teologen Anne Ehlers fat på i artiklen „Religionens plads i det moderne samfund“, hvor hun med udgangspunkt i den moderne islamfortolker Muhammad Arkoun kritiserer „den islamiske fornuft“ og plæderer for at synliggøre nyere akademisk muslimsk tænkning. Til denne diskussion hører også Mona Sheikhs artikel om samspillet mellem religion og politik, som er placeret sammen med de konkrete artikler om at være muslim under overskriften „Medborgerskab“. De øvrige artikler i den afsluttende del omhandler ikke direkte islam, men nogle af de udfordringer, som tilstedeværelsen af islam stiller til, hvordan vi tænker og udformer vort samfund: Lars Qvortrup diskuterer dannelsesbegrebet, Kirsten Hvenegård-Lassen lighed og politisk orden, Ove Korsgaard folkelighed og Ditte Goldschmidt tolerance. Det er alle begreber, som indgår i dansk selvforståelse. Spørgsmålet er, om de er specifikt danske. Forfatternes tilgang til begreberne er, at de grundlæggende er universelle, og dermed er der ikke a priori en kulturel modsætning mellem dem og islam.

Bogen er et tiltrængt og sagligt bidrag til litteraturen om integration og Danmark i globaliseringen, idet den bygger på studier af konkrete forhold og grundige analyser. Når det er sagt, savner jeg artikler om, hvordan muslimer forholder sig til diskussionerne i sidste del af bogen. På sin vis afspejler bogen sin tid: Den opdeler konkrete studier af muslimsk tro og praksis på den ene side og principper for samfundets indretning på den anden side. Det kunne være et spændende og anderledes bidrag til dagens debat at inddrage perspektiver på, hvordan muslimer forholder sig til de overordnede værdier, der diskuteres.

Marianne Holm Petersen
Ph.d.-stipendiat
Institut for Antropologi
Københavns Universitet

Kirsten Hastrup (red.): *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode*. København: Hans Reitzels Forlag 2003. 432 sider. Illus. ISBN 87-412-2425-6. Pris: 375 kr.

Der ligger en ny udgivelse om antropologisk metode. Det er en god ting. Det gælder ikke mindst, når udgivelsen er på dansk og er skrevet af folk, der har fingrene i bolledejen og ved, hvad de taler om. *Ind i verden* er ingen undtagelse, for så vidt her er tale om en antologi, der kan hjælpe til at opfylde behovet for opdateret introduktion til både den særlige metode, som antropologien har gjort til sit kendemærke, deltagerobservationen, med overvejelser over enkelte af de andre kvalitative metoder, som kan supplere den, samt refleksioner over sammenhængen mellem metodens praksis og teori. Med sit næsten telefonbogstykke format fylder antologien godt i det hul, der har bestået omkring udgivelser om antropologisk feltmetode på dansk, hvor et temanummer om metode fra *Tidsskriftet Antropologi* (nr. 31) fra 1995 og en antologi med titlen *Feltarbejde* fra